

CUMHURBAŞKANLIĞI FORSU VE 16 TÜRK DEVLETİ TARTIŞMASI

Emrullah ÖZTÜRK*

Öz

1925 yılında bir talimatname ile son şeklini alan Cumhurbaşkanlığı Forsu, cumhurbaşkanlığı makamını temsil eden en üst simgedir. Cumhurbaşkanının bulunduğu her yerde; bayrak direğinde, çalışma masasında, makam arabasında yer alan fors, 1922 yılından beri kullanılmaktadır. Bir güneş ve etrafında 16 yıldız olarak yer alan simgeye Cumhurbaşkanlığı Arması, bu armanın Türk bayrağının sol üst köşesine uyarlanmış haline Cumhurbaşkanlığı Forsu denir. Armada yer alan yıldızların sayısının 16 olması ve bunların tarihte kurulmuş olan Türk devletlerine işaret etmesi meselesi, Cumhuriyetin erken döneminde olmasa da 1960'lı yıllardan beri tarihçiler arasında tartışma konusu olmuştur. Forstan bağımsız olarak, 16 Türk devleti sayısının belirlenmesi çalışmaları, bir rivayete göre Atatürk zamanında bir heyet tarafından ele alındığı söylenmiştir. Bu makalemizde, forsun şekli ve önemi, amblemdaki güneşin ve yıldızların bir anlamının olup olmadığı, varsa bu anlamlandırmanın ne zaman ve hangi saiklerle yapıldığı; bundan mütevellit 16 Türk devleti meselesinde yaşanan tartışmalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı Forsu, Arma, 16 Türk Devleti, Bayrak, Sancak

Abstract

The Discussion of the 16 Great Turkish Empires in the Context of the Presidential Flag of Turkey

The Presidential Flag of Turkey, which took its current shape and proportions with the legal amendment in 1925, is the top icon representing the presidency. This flag has been displayed wherever the president is, including the presidential office, the presidential car since 1922. The Presidential Seal of Turkey is composed of a sun surrounded by 16 stars and the Presidential Flag of Turkey is the Turkish flag that has the Presidential Seal of Turkey in the left upper corner of the flag. That the seal has 16 stars symbolizing the 16 Great Turkish Empires in history have been

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü doktora öğrencisi, emrullahozturk@hotmail.com

discussed by historians since 1960s. According to a rumor, the determination of the 16 Great Turkish Empires is handled by a committee in Ataturk's time. In this article, we have discussed (i) the shape and importance of the Presidential Flag, (ii) what meanings the sun and stars in the seal may carry, (iii) the motives behind these meanings, and (iv) the resulting discussions about the 16 Great Turkish Empires.

Keywords: *The Presidential Flag of Turkey, Seal, 16 Great Turkish Empires, Flag*

Giriş

Devletler, yönetimlerini bağımlı ve görünür kılabilmek amacıyla semboller kullanırlar. Arma, fors, tuğra, kitabe şeklinde tezahür eden bu semboller aynı zamanda otoriteyi temsil eder. Latince bir kelime olan arma “kalkan, zırh, silah” anlamlarına gelmekte ve asaletin, otoritenin belirtisi olarak kabul edilmektedir. Arma, bazen bir şekilden ibaret olurken bazen de birkaç şeklin kompoze edilmesiyle oluşabilmektedir. Bu şekillerin ve motiflerin, ayrı ayrı veya bütün olarak bir anlamı olabilir. Bütün dünyada görülebilen armaların kompozisyonunda hayvan, silah, yıldız, çiçek gibi motifler yaygın olarak kullanılmaktadır.¹

Tarih boyunca Türkler, askeri kıtalarda değişik şekil ve ebatlarda armalar kullanmışlardır. Atilla'nın, kuş resmini kullandığı rivayet edilirken, Göktürk bayrağında ise bir kurt başı yer almıştır. Anadolu Selçukluları sikke ve benzeri madeni objelerde çift başlı kartalı tercih etmiştir. Osmanlı devleti ise figürlü tasvirlerden uzak durmuş ilk dönemler sultanların tuğralarını kullanmışlardır. Tuğra, Osmanlı padişahlarının imza yerine kullandıkları özel şekillere denir.² İlerleyen dönemlerde, orduda kılıç, hilal, fil, ejder motiflerinin yer aldığı armalı flamaların da kullanıldığı bilinmektedir. 19.yüzyıla gelindiğinde batılı bir anlayışla Osmanlı Devlet Arması düzenlenmiştir: Padişah tuğrası, hilal, ortada 16 yıldızlı bir madalyon ve bunun iki yanında merkezden yanlara doğru açılan ay yıldızlı sancak, silah, terazi ve kitap gibi şekillerle sembolize edilmiş olan arma adaleti, hâkimiyeti ve kanunnamelerin kaynağı olan kitabı temsil etmektedir. Ancak bu kompozisyon II. Mahmut döneminde bozulmaya başlamış, II. Abdülhamit döneminde ise özgünlüğünü yitirmiştir.

Osmanlıda bundan başka, özellikle ay ve yıldızın kullanıldığı sancaklar da olmuştur. Bunlardan biri, yeşil zemin üzerine 16 yıldız şuanın yer aldığı, ortasında ay ve yıldızın olduğu sancaktır (**Resim 2**). Görüldüğü gibi gerek

¹ **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C:3, İstanbul, 1991, s.382

² **Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi**, C:12, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, s.302

erken dönemde, gerekse yakın dönemde 16 yıldız kümesi, güneş ve hilal devlet geleneğinde önemini korumuştur. Bayrak ve sancaklarda figür yerine Fetih suresi, Kelime-i Tevhit, kahramanlığın sembolü olan Zülfikar da yaygın kullanılan motiflerdendir. *Topkapı Sarayı* müzesi ve *Deniz Müzesi*'ndeki sancak ve bayraklarda bunun örnekleri bulunmaktadır.³

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kurulduktan sonra devleti temsil edecek bir arma arayışına girmiştir. Hatta bunun için *Maarif Vekaleti* (Milli Eğitim Bakanlığı) bünyesinde bir yarışma açılmıştır. Müderris Ahmet Refik Bey başkanlığında çalışma yapan *Türk Tarih Encümeni*, armaya konulması uygun görülen işaretleri tespit edip “*Milli Arma Şartnamesi*” adı ile bir kitapçıkta yayınlamıştır; bunu yayınlarken, *Telif ve Tercüme Heyeti* üyesi Ahmet Zeki Velidi Bey (Togan)’ın mütalaasını da dikkate alarak, “*Bozkurt*” ve “*Ergenekon*” efsanelerinin Moğollara has olduğunu belirtmiş, “*kurt*” işaretini milli arma için uygun bulmamıştır. Yayımlanan şartnamede, Togan ve armada “*irfanı temsil etmek üzere (ay yıldız), silah ve vatan müdafaasını temsil için (kalkan), Türkün ziraatındaki ihtisasını gösterecek (buğday başağı), Türk örfünün kuvvetini göstermek üzere (meşe dalı) ve bir de (istiklal madalyası)*” olması gerektiğini vurgulamıştır.⁴ Anadolu Ajansı, verdiği haberde Türk armasının sağ tarafında bir kalkan ve başak, sol tarafında bir İstiklal Madalyası bulunması gerektiğini bildirmiştir.⁵ Ahmet Cevdet, *İkdam* gazetesinde yazdığı makalesinde, devleti temsil edecek figürün “*kurt*” olamayacağını, bunun yerine gelişmenin remzi olan “*demir*”in kabul edilmesi gerektiğini yazmıştır. Ahmet Cevdet şöyle devam etmektedir; “*Benim gönlüm isterdi ki armadaki remzlerin birer manası olsun. Efrad-ı millete o remzler daima hedef ve gayeyi gösterecek... Kurt remzi neyi ifade edebilir ki... bundan böyle terakkiler ancak demir ile olacaktır...*”⁶ Müderris Köprülüzade Mehmet Fuat, *Akşam* gazetesinde, “*kurt*” sembolünün Moğollara ait olduğunu iddia eden tarihçi Hüseyin Hüsamettin ve Zeki Velidi Bey’i cehaletle, *Türk Tarih Encümeni*ni de buna alet olmakla suçlamıştır.⁷ Fuat Bey aynı makalesinde arma hakkındaki görüşünü şöyle belirtmiştir; “*Cumhuriyet armasının sabık Osmanlı İmparatorluğu ananelerinden değil, Anadolu’ya ilk gelen ecdadımızın yani Oğuz Türklerinin eski saf ananelerinden alınması lüzumuna kani olduğumu da şahsi bir mütalaa olarak ilave ederim.*”

³ Feyzi Kurtoğlu, *Türk Bayrağı ve Ay Yıldız*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1938,s.142.

⁴ *Cumhuriyet*, 26 Teşrin-i Sani 1341

⁵ *Hakimiyeti Milliye*, 26 Teşrin-i sani 1341

⁶ *İkdam*, 1 Kanunuevvel 1341

⁷ *Akşam*, 30 Teşrin-i Sani 1341

1926 yılında arma seçimi için hakem heyeti belirlenmiş ve bu heyete Kazım (Özalp), Fuat (Köprülü), Mimar Kemal, Ressam İbrahim (Çallı), Kamil İsmail (Yeğen), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Recep (Peker) gibi önemli siyaset ve sanat adamları dahil edilmişti. 1927 yılında yapılan değerlendirmede katılan eserlerden biri milli arma olarak seçilmiştir. Seçilen eserin üzerinde hem Türk Tarih Encümeninin belirlediği sembollerin hem de kurt figürünün olması dikkat çekmiştir. Fuat Bey'in itirazları dikkate alınırken Ahmet Cevdet Bey'in teklifinin kabul görmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu armada zemini kırmızı kalkanın içinde ayyıldız, altında kurt ve mızrak, kalkanın altında istiklal madalyası, yanlarında başak ve meşe yaprakları yer almaktadır. Madalyanın içindeki T.C. harfleri ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk harflerini temsil etmektedir. Lakin, uzun bir sürecin sonunda kabul edilen bu basit ancak kapsamlı arma, bilinmeyen sebeplerden ötürü uygulamaya konmamıştır.⁸

1. Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun Menşei

Bugün cumhurbaşkanlığı, fors ile temsil edilmektedir. Cumhurbaşkanının bulunduğu yerlere, amiral ve generallerin çalıştıkları kuruluşlara, gemilere veya bu düzeydeki görevlilerin arabalarına çekilen üç veya dört köşeli bayrağa fors denir.⁹ Fors, Türk Bayrağı nizamnamesinin "*hususî bayraklar*" bölümünde tarif edilmiştir.¹⁰ Türk bayrağının sol üst köşesinde bir güneş ve çevresinde yer alan 16 yıldızdan oluşan Cumhurbaşkanlığı Forsu, devletin otoritesini temsil eden bir simgedir. Fors, cumhurbaşkanının ikametgâhında, ziyareti süresince bulunduğu yerde ve binanın dışında bayrak direğine çekilir; ayrıca makam odasında çalışma masasının sol gerisine de konur. Yine içinde cumhurbaşkanının bulunduğu arabanın sol önünde, tepesinde ay-yıldız bulunan kromajlı direğe de fors çekilir.

Ne var ki, temsiliyeti ve anlamı açısından zaman zaman tartışmalara sebep olan Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun kimin tarafından tasarlandığına ve çizildiğine dair resmi kayıtlarda bir bilgiye rastlanmamaktadır. Hatta bu makale kapsamında yapılan araştırma sonucunda Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde de bununla ilgili bir bulgu ve belgeye rastlanmamıştır.

⁸ Geniş bilgi için bkz. Yaşar Özüçetin, Ahmet Haşim Altınışık, "*Maarif Vekâleti'nin 1927 Yılı 'Türkiye Arması'*

Müşabakası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.22, 2012, s.339

⁹ *Büyük Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu.

¹⁰ *Resmî Gazete*, 14.09.1937, Sayı 3708

Cumhurbaşkanlığı Forsu, Yavuz Sultan Selim döneminde kullanılan, ortasında Zülfikâr (çatal uçlu kılıç), uçkurunda bugünküne benzeyen 16 ışıklı bir yıldız ve güneş motifi olan sancağa(400x250 cm boyutunda) benzetilmektedir (**Resim 1**).¹¹

Son bulgulara göre şekil olarak şimdiki forsun ilk kullanılması 1922'ye dayanmaktadır. Anıtkabir Atatürk Müzesi albümünde yer alan 287 envanter numaralı forsun açıklamasında bu belirtilmektedir. Rivayete göre Mustafa Kemal, Finikeli bir narenciye tüccarı tarafından daha sonraları Anıtkabir'e hediye edilen bu ilk bilinen forsu, 1922'de İzmir gezisi sırasında aracında kullanmıştır.¹²

Yine, Deniz Müzesi'nde yer alan ve Matbaa-i Bahriye matbaası tarafından 1340 (1924) tarihinde basılan bir kitapçıkta, bazı ülkelerin sancaklarıyla beraber şimdiki Türk bayrağı, Reis-i cumhur forsu ve *Hilal-i Ahmer* (Kızılay) bayrağına yer verilmiştir.¹³ Diğer taraftan 1923 yılında Mimar Vedat Tek tarafından inşaatına başlanan İkinci TBMM binasının Genel Kurul Salonunun sol balkonunda fors kabartması bulunmaktadır.¹⁴ Bunlar değerlendirildiğinde, forsun bu dönemde yaygın şekilde kullanılıyor olduğu anlaşılmaktadır.

Forsla ilgili ilk düzenleme 1925 yılında yapılmıştır (**Resim 3,4**). Düzenlenen bu "*Sancak Talimatnamesi*"nin daha ziyade donanmanın ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlandığı anlaşılıyor. Ebadları kayıt altına alınan bu nizamnamede forsun, cumhurbaşkanının bindiği flika, stimbót ve motorbotun baş tarafına konacağı, cumhurbaşkanının bindiği bütün gemilerin büyük direğine çekileceği belirtilmektedir. Nizamnamenin açıklamalar kısmında ise, ay ve yıldızın şeklinin milli sancakdakinin aynı olduğu, özel işaret olan köşedeki güneş ve yıldızların mat sarı yıldız ile imal edileceği, güneşin büyük ışık demetinin (10 adet) başları oval, küçük ışık demetinin (10 adet) başlarının üçgenvari olacağı, küçük yıldızlardan her birinin birer ışık demeti merkezi ile birlikte, konulmuş buldukları hayali dairenin tam çevresinde bulunacağı şeklinde açıklanmaktadır.¹⁵

Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1927 yılında, yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurumsal kimliğini görünür hale getirme kaygısıyla,

¹¹ Bu sancak, Topkapı Sarayı'nda 824 envanter numarasıyla kayıtlıdır.

¹² Anıtkabir Atatürk Müzesi Albümü, s.177

¹³ **Türkiye Cumhuriyeti Sancakları**, Matbaa-i Bahriye, 1340 (1924)

¹⁴ Fors kabartmasının bariz görüldüğü 1924 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün bir meclis konuşmasında çekilen fotoğraf, şu an Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün koridorunda sergilenmektedir.

¹⁵ 1925 yılı Reis-i Cumhur Sancağı Talimatnamesi ektedir.

Osmanlıyı anımsatan tuğra, arma ve diğer sembolleri kaldırma yoluna gitmiştir. Bunu yaparken milli bayrak ile milli saraylarda bulunan sanat ve tarihi eser değeri taşıyan eşyalardaki tuğra ve armalara dokunmamıştır.¹⁶ Milli iradeyi temsil eden meclisin, saltanatın devamını çağrıştıran sembolleri kaldırırken, tarihe ve ortak mirasa mal olmuş sanat eserlerini koruduğu anlaşılıyor.¹⁷

Daha sonraki yıllarda bayrak ve fors ile ilgili, bazı değişiklikler yapılmıştır.¹⁸ Ancak yapılan yasal düzenlemelerde forsun şekil ve ölçüleri, kullanma yerleri belirtilirken simgelerin ne anlama geldiğine dair herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Forsun tarih serencamesi, yapılışı, ilk kullanımı, anlamı, 16 yıldızın ilk dönemde bir anlamının olup olmadığı, 16 bağımsız Türk devleti görüşünün dayanağı kesin olarak bilinmemektedir. Söylenegelen bilgiler, rivayetlere dayalı subjektif bilgilerdir.¹⁹

1936 yılında Türk Bayrağı yasası kabul edilmiştir.²⁰ Yasa, “*lâyık olduğu yüksek şerefi ve verilmesi gerekli olan büyük ehemmiyeti her yerde bir disiplin altında aynı tarz ve sistemde olması*” amacıyla *Milli Müdafaa Vekilliği* (Milli Savunma Bakanlığı) tarafından hazırlanmış ve *İcra Vekilleri Heyeti* (Bakanlar Kurulu) tarafından mecliste tartışılmıştı. Şekliyle, malzemesiyle, ölçü ve renkleriyle bayrak ve forslara belli bir standart getiren

¹⁶ Özüçetin vd., *a.g.m.*, s.337

¹⁷ Resmi binalardaki Osmanlı arma ve tuğralar ile padişahları övücü kitabelerin kaldırılması amacıyla hazırlanan kanun teklifi, 14 Nisan’da Maarif (Milli Eğitim) Encümenine havale edilmişti. Rize mebusu Ekrem Beyin teklifi olarak 21 Mayıs’ta müzakeresi yapılan yasa tasarısı, 28 Mayıs 1927’de TBMM’de kabul edilmiştir. 15 Haziran 1927 tarihinde Resmi Gazete’de 1057 sayılı “*Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Bulunan Bilumum Mebani-i resmiye ve Milliye Üzerindeki Tuğra ve Armaların Kaldırılması Hakkında Kanun*” olarak yayınlanmıştır. Yasa hükümetin, belediyelerin, okulların ve diğer benzer resmi binaların üzerinde bulunan ve Osmanlı saltanatını temsil eden tuğra, arma ve sultanları metheden kitabelerin müzelere kaldırılmasına hükmediyordu. Ne ki, kaldırılması durumunda objelerin veya buldukları binaların tarihi değerine zarar gelebilmesi ihtimalinde olan armaların ise kaldırılmayıp üzeri örtülecekti. Diğer taraftan, eserlerin kaldırılması veya örtülmesinin tespiti ve bunun karar aşaması Milli Eğitim Bakanlığı marifetiyle icra edilecektir. Bkz. **TBMM Zabıt Ceridesi**, 53.İctima, 14.4.1927; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 70.İctima, 21.5.1927; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 73.İctima, 28.5.1927

¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Milli ve Zata Mahsus Sancaklar Talimatnamesi, Matbaa-i Hayriye, 1341 (22 Teşrin I 1925); 29.5.1936 Tarih ve 2994 Sayılı Türk Bayrağı Kanunu; 28.7.1937 Tarih ve 2/7175 sayılı Kararname ile Yürürlüğe Konulan Türk Bayrağı Nizamnamesi; İcra Vekilleri Heyetinin 29/7/1939 Tarih ve 2/11604 Sayılı Kararnamesiyle Yürürlüğe Konulan Türk Bayrağı Nizamnamesine Ek Nizamname; 27.1.1978 Tarih ve 7/14576 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

¹⁹ **Çankaya Olmak**, Cumhurbaşkanlığı Yayını, Ankara, 2014

²⁰ **Resmi Gazete**, 5 Haziran 1936- 2994 sayılı yasa

bu yasa ile, yurttaşlardan bayrağa daha fazla saygı göstermesi beklenmiştir.²¹ Bayrakla ilgili yapılan başka bir düzenleme “*Türk Bayrağı Nizamnamesi*”dir. *Milli Müdafaa Vekilliği* tarafından hazırlanıp *İcra Vekilleri Heyeti* kararı ile 1937 yılında kabul edilen nizamname, bayrakla ilgili bazı düzenlemeler içermiştir.²² Sözkonusu nizamnamenin, 35. ile 42. maddeleri arası “*Hususi Bayraklar*” bölümü olarak geçmektedir ve Cumhurbaşkanlığı Forsu’nun şekli, ölçüsü ve diğer özelliklerinden bahsetmektedir. Ne var ki, burada da güneşin ve yıldızların ne anlam içerdiği açıklanmamıştır.

Cumhuriyet dönemi yazılı Türk kaynaklarından biri, Feyzi Kurtoğlu’nun 1938 yılında kaleme aldığı “*Türk Bayrağı ve Ay Yıldız*” adlı eserdir. Kurtoğlu bu eserinde bayrak ve sancakların tarihi ile ilgili geniş bilgiler vermektedir. Cumhurbaşkanı Forsu hakkında da ilk bilgilere sahip bu eserde yazar, forstaki güneşi ve etrafındaki ışıkları “*Türk yönetimlerinin hâkimiyet sembolü*” olarak belirtmektedir.²³ Eserde Cumhurbaşkanlığı Forsu şöyle tarif edilmektedir; “*Cumhurreisin bayrağı [forsu], milli sancağın aynı olup yalnız uçkurluğunun yukarı köşesinde altın yaldızla 16 kıt’a beş köşeli yıldızın teşkil ettiği dairenin ortasında 16 şualı (ışık) bir güneş motifi resmedilmiştir. Bu fors Cumhurreisinin bindiği gemilerin grandı direğine ve keزالik bindiği filika, kik, istimbot ve motorbotun baş tarafına çekilir.*” Kurtoğlu, Cumhurbaşkanlığı Forsu’nda yer alan sembollerini ise şöyle anlamlandırmaktadır; “*Milli sancağın üzerinde olduğu gibi ay ve yıldız; üst tarafındaki köşede de yüzlerce asırlardan beri Türk hükümet reislerinin sembolü olan güneşin altın ışıklarını serpmekte olduğu görülür. Türkler güneş, ay ve yıldızı şu veya bu milletten değil; doğrudan doğruya tabii menşei olan gökten almışlardır.*”²⁴ Anlaşılan o ki, forsun anlamlandırılması ne erken döneminde ne de Türk Tarih Tezi tartışmalarını yoğun şekilde yapıldığı 1930’lu yıllarda dile getirilmemiş ve yazılı belgelerde yazılmamıştır. Forstaki yıldızların 16 Türk devletini temsil ettiği savı kabul görseydi, resmi belgelerde olmasa da bayrak ve fors konusunda ilk yazılı eser olan Kurtoğlu’nun eserinde bu konuya değinilirdi. Eserde bu konuda herhangi bir ifade geçmemektedir.

2. Cumhurbaşkanı Forsu’nu Anlamlandırma Çalışmaları

Görüldüğü gibi Cumhurbaşkanlığı Forsu’ndaki güneşin Türkiye Cumhuriyeti’ni, etrafındaki 16 yıldızın bağımsız Türk devletlerini temsil

²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 1. İctima, 11.5.1936

²² Resmi Gazete, 14 Eylül 1937- 3708, 7175 sayılı Kararname

²³ Kurtoğlu, a.g.e., s.131-139

²⁴ a.g.e., s.143

ettiği varsayımı, Cumhuriyet'in erken dönem kaynaklarında rastlanmamaktadır; bu görüş 1960'lı yıllarda ortaya atılmıştır. Sözü edilen görüş ilk defa 1969 yılında basılan “*Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsu ve Taşındığı Anlam*” adlı eserinde Akib Özbek tarafından dillendirilmiştir.²⁵ Ancak son araştırmalara göre, cumhurbaşkanlığı resmi evrakları arasında Tayyar Ünver imzalı bir belgede, aslında bu görüşün 1962 yılında dile getirildiği görülmektedir.²⁶ Zannımca bir harita yüzbaşı olan Özbek, resmi makamlarca bu dönemde kurgulanıp olgunlaştırılan resmi görüşü, adı geçen eserinde dile getirerek görünür kılmıştır. Kesin bilgi içermeyen bu varsayım, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde yer alan 6 Mayıs 1966 tarihli bir belgede de geçmektedir: *Türk Tarih Kurumu*'na (TTK) gönderilen “*Cumhurbaşkanlığı Forsundaki Güneş ve Yıldızların Manası*” başlıklı ilgili belgede, forstaki yıldızların 16 Türk devletini, güneşin ise Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil ettiği belirtilmekte ve kurum tarafından, ekinde belirtilen 16 devletin gözden geçirilmesi istenmektedir.²⁷

1967 yılında Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği tarafından 16 Türk devleti ile ilgili *Türk Tarih Kurumu*'nun görüşü sorulmuş, *TTK Yeniçağ Kolu* başkanı Şinasi Altındağ, bu konunun Atatürk zamanında ele alınmadığını, eğer “*öyle olsaydı [bu konu] Tarih Kurumunda geçerdi.*” diyerek Atatürk dönemine ait *Tarih Kurumu* kayıtlarında böyle bir bilginin olmadığını belirtmiştir. Altındağ, listedeki devletlerin tarihlerinde de tashih yapılması gerektiğini, bazı Türk devletlerinin çıkarılıp yeni bir liste oluşturulması lüzumuna vurgu yaparak kendisinin oluşturduğu 23 Türk devletini kapsayan listeyi cumhurbaşkanlığına göndermiştir.²⁸

²⁵ Akib Özbek, *Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsu ve Taşındığı Anlam*, Harb Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1969, s.7

²⁶ Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No:5/4-12 Fihrist No: 4841-3

²⁷ Belirtilen devletler şunlardır:

1- Türk Hun İmparatorluğu (M.Ö. 1230-M.S. 93), 2- İskit İmparatorluğu (M.Ö.5-3 yüzyıl), 3- Garbi Hun Devleti (100-376), 4- Avrupa Türk Hun İmparatorluğu (375-453), 5- Garbi Türkistan ve Şimali Afganistan Ak-Hun Devleti (424-652), 6- Orta Asya'daki Türk İmparatorluğu; Tukyü (552-630) -Karluk Devleti (681-744), 7- Karadenizin Şimalinde Muhtelif Tarihlerde Türk Devletleri: Avar İmp. (563-630), Peçenekler (863-889-1091), Kumanlar (1067-1091), 8- Asya Türk İmparatorluğundan sonra Orta Asya Türk Devleti (muhtelif isimlerde): Türgeşler (690-766), Kayluklar (766-932), Uygurlar (740-845), Hazarlar (602-1016), 9- Samanoğulları Devleti (874-999), 10- Gazneliler Devleti (962-1183), 11- Karahanlılar (932-1212) ve Karahatlar Devleti (1125-1210), 12- Selçuklular Devleti (1040-1157), 13- Harzemşahlar Devleti (1077-1172-1231), 14- Büyük Timur İmparatorluğu (1369-1405-1507), 15- Babur İmparatorluğu (1507-1530), 16- Türk Osmanlı İmparatorluğu (1299-1920). Bkz. Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No:5/2-7 Fihrist No: 1950-3

²⁸ Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/2-7 Fihrist No: 1949-1

Orta Asya Türk Tarihi alanında çalışmaları olan Genel Türk Tarihi Profesörü Bahaeddin Ögel yazdığı raporda, 16 Türk devleti sayısının nasıl ve ne zaman tespit edildiğini bilemediğini, ancak aldığı duyumlara göre Atatürk'ün huzurunda bu konunun müzakere edildiğini ve böyle uygun görüldüğünü iddia etmiştir.²⁹

Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM) da, hazırladığı raporda cumhurbaşkanlığı makamlarının ortaya attığı bu görüşü sağlıklı bulmamıştır.³⁰ Raporda, ilk forsun, ismi belli olmayan bir sanatçı tarafından, ilk önce 4 adet paralel 4'er yıldız ve bir güneş olarak çizildiğini, daha sonra ortaya güneş konmuş olarak daire şeklinde düzenlendiğini açıklayarak fors konusuna farklı bir açıklama getirmiştir. ATAM, yıldızların 16 Türk devletini temsil etmesi meselesinin daha sonraları kabul gördüğünü vurgulamıştır. Bu 16 devletin isimlerinin hiçbir yerde geçmediği belirtilen raporda, Afet İnan'ın, Cumhurbaşkanlığı Forsu çalışmalarında 16 yıldız ve bir güneşte karar kılındığını belirttiğini; ancak bu yıldızların Türk devletlerini temsil ettiğine ve bu devletlerin hangileri olduğuna dair İnan'ın bir açıklamasının olmadığını aktarmıştır.³¹

Öte yandan Bahaeddin Yediyıldız ise raporunda forstaki 16 yıldızı farklı yorumlamıştır: Yediyıldız, *“16 sayısı, devletlerin adedini değil, fakat Türk geleneklerinde hakimiyet sembolü olarak hakanların sancaklarındaki tuğ sayılarını gösteren 9 ve 7'nin toplamını ifade etmektedir. Dolayısıyla, tarih sahnesine çıkmış bütün Türk devletlerini temsil etmektedir.”* diye görüşünü açıklamıştır. Bunu ıspat için, Cengiz Han'ın sancağında var olan 9 kuyruklu beyaz tuğu; bir kısım Türklerin, 9 tuğu hakimiyet sembolü olarak kabul ettiğini; bir kısım Türklerin de hakimiyet işareti olarak 7 tuğu sembol olarak kabul ettiğini belirten tarihçi, bu rakamların toplamının 16 olarak Cumhurbaşkanlığı Forsu'nda kendini bulduğunu açıklamaktadır. Yediyıldız, raporunda bundan farklı görüşe de yer vermektedir. Şöyle ki; *“Yıldızlar sadece 16 Türk devletini değil, fakat tarih boyunca var olmuş bütün Türk imparatorluk ve devletlerini temsil etmektedir.Yıldızlardan herbiri, çeşitli açılardan birbirine yakın devletler grubunu ifade etmektedir.”*³²

²⁹ Bahaeddin Ögel, *“Cumhurbaşkanlığı Forsu, 16 Türk Devletine Ait Bayraklar Raporu”* Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s. 2

³⁰ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığının, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Gönderdiği 13.11.2001 Tarihli Raporu

³¹ Aynı rapor

³² Bahaeddin Yediyıldız, *“Cumhurbaşkanlığı Forsu, Onaltı Türk Devletine Ait Bayraklar”* Raporu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s.5-7

Cumhurbaşkanlığı Forsu'ndaki güneşin Türkiye Cumhuriyeti'ni değil, devlet başkanlığını simgelediğini, etrafındaki yıldızların ise süsten başka bir şey olmadığını belirten Prof. Dr. Coşkun Üçok ise tartışmaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Yazar makalesinde şunları yazmaktadır; "...bilmiyorum kim, ne zaman, cumhurbaşkanlığı forsunun güneşin çevresine sıralanmış 16 Türk devletini, ortadaki güneşin de Türkiye Cumhuriyeti'ni simgelediğini savladı ve bu 16 devleti de bayrakları ile birlikte saptayıp ilan etti. Giderek bu konuda kitaplar, broşürler yazıldı; konferanslar verildi; üniversitelerin açılışlarında projeksiyonlu açıklamalar yapıldı (Ank Üniv. 1 Ekim 1984). Ortaöğretim kitaplarında 16 Türk devleti ile ilgili bilgiler ve sorular yer aldı;...Giderek bu 16 devletin kanunla saptanmış olduğunu savlayan büyük bilim adamlarımız da görüldü. Ama nedense bu kanunun tarih ve numarasını bildirmek lütfunda bulunmadılar."³³

Görüldüğü üzere tarihçiler ve resmi kurumlar arasında 16 yıldızın temsil ettiği anlam ve 16 Türk devleti meselesinde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Söz konusu varsayım sağlam zemine oturmaktan uzaktır. Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun, kendinden önceki bir geleneğin devamı olabileceği akla yakın gelmektedir.

16 Türk Devleti meselesi aşağıda açıklanacağı gibi tarihçiler arasında tartışma konusu olagelmıştır. Bu kapsamda, resmi bazı kurumlar "*Türk Devletleri Listesi*" adı altında, kendi içinde tutarsız, kesin bilgiye dayanmayan, tartışmaya açık listeler yayınlamışlardır. Bilimsellikten uzak bu listeler tenkide uğramış, görüşüne göre herkes, dönem dönem kendi listesini oluşturmuştur.³⁴

Peki, Cumhurbaşkanlığı Forsu'ndaki yıldızların sebep olduğu 16 Türk devleti tartışması nedir? Kurulan ve bağımsız olan tarihteki Türk devletlerinden hangileri bu listede yer almalıdır? Yüzlerce olan bu devletleri 16 sayısı ile sınırlamak bilimsel ve anlamlı mıdır? Yakın tarihte kurulan *Hatay, Kıbrıs* gibi Türk devletleri bu listeye sonradan girecek midir..?

3. Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun Sebep Olduğu 16 Türk Devleti Tartışması

Aslında Türkler tarihte küçüklü büyüklü birçok bağımsız devlet kurmuşlardır. Bilimsel tarih metodolojisi kapsamında konuyu ele almadan bu devletleri sınırlandırmaya gitmek, ortadaki sorunu çözmeyecektir. Türk devletlerinin sayısı ve isimleri, tarihçiler arasında Atatürk'ten beri

³³ Coşkun Üçok, "*Onaltı Türk Devleti*", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Şubat 1987, s.96-99

³⁴ *Çankaya Olmak*, Cumhurbaşkanlığı Yayını, Ankara, 2014

tartışılmış, devlet sayısını 16 ile sınırlandırmanın uygun olmayacağı tarihçiler tarafından ortaya konmuştur. Lakin tarihçi Bahaeddin Ögel'in raporunda, "16 Türk Devleti" meselesine "Askerlerin" mukaddes bir miras gibi baktığını ve en ufak ayrıntısına bile dokundurmadığını, bu listenin değiştirilmesinin çok zor olduğunu ifade etmiştir.³⁵ Hazırlanan raporda, Atatürk'ün huzurundaki tarih müzakerelerinde, iyi niyetle ve o zamanki bilgi seviyesiyle, 16 Türk devleti sayısı üzerinde durulduğunun duyumunu aldığını belirten Ögel, "Bu sembolik rakamdır. Çok da iyi olmuştur. 16, 17 rakamı Türklerde kutlu bir sayıdır." şeklinde kendi kanaatini dile getirmektedir.³⁶ Ögel aynı raporda *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi*'nde sorumluluk aldığı 1948 yılından beri *Genel Kurmay Başkanlığı* tarafından "16 Türk Devleti Listesi"nin ara ara gelip gittiğini ve sık sık müzakere edildiğini belirtmektedir. ATAM'ın hazırladığı raporda ise Yücel Özkaya "Atatürk döneminde de şimdi de Fors'un şekil bakımından bir farkı yoktur. Birinci ve ikinci forsta semboller aynı, yalnız devlet isimlerinin farklılıkları vardır. Kaynaklara tam inilmediğinden yapılan değerlendirmede, iz bırakan ve önemli görülen devletler dikkate alınmıştır. Öz aynıdır. Aslında devlet sayısı muhakkak ki fazladır, teferruata ve spekülasyona gerek yoktur. Fazla detaya inilmemesi düşüncesindeyim."³⁷ kaydını düşerek, meselenin bilimsel ve akademik çalışmaya kapalı olduğunu ima etmektedir. Yine bu raporda 16 bağımsız Türk devleti sayısının ve isimlerinin cumhuriyetin ilk yıllarındaki bilgi seviyesiyle tespit edildiğini; ancak sonraki yıllarda, yapılan araştırmalar ışığında, yeni Türk devletleri listeleri oluştuğunu belirtmiştir.

Aslında tartışmalar, 1969 yılında *Ajans-Türk* matbaasının, *16 Türk devleti ve bayrakları* albümünü basmasından sonra gündeme gelmeye başlamıştır. *Ajans-Türk* albümü, tarihçiler arasında tartışmalara neden olmuş, burada adı geçen 16 Türk devletini makul bulan da olmuş, yanlış ve yetersiz bulanda... Aynı tartışmalar, daha sonra, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı münasebetleriyle basılan takvim dolayısıyla da yaşanacaktır. Arada kurumların bastığı albümler de dahil bu takvimler arasında bariz farklılıklar tespit edilmiş; takvim ve albümlerde, kabul edilen 16 Türk devletin isimleri ve hüküm sürdüğü yıllar arasında fikir birliğine varılamamıştır.³⁸

³⁵ Ögel, *a.g.m.*, s.2-3

³⁶ Aynı yer

³⁷ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığının, Cumhurbaşkanlığı Forsu Hakkında, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Gönderdiği 26.9.2001 Tarihli Rapor.

³⁸ *Ajans-Türk* matbaasının bastığı 1969 yılı duvar takviminde 16 Türk devletin isim ve tarihleri şöyledir:

1- Büyük Hun İmparatorluğu (M.Ö. 204 - M.S. 216), 2- Batı Hun İmparatorluğu (48 - 216), 3- Avrupa Hun İmparatorluğu (375 - 454), 4- Ak Hun İmparatorluğu (420 - 562), 5-

Atatürk'ün doğumunun 100. yılı münasebetleriyle 1981 yılında basılan takvimde, 16 Türk Devleti listesine eleştiriler getiren İbrahim Kafesoğlu, bu tasnifin değerlendirmesinde; *Saka-İskit* devletinin hayali olduğunu, bazı devletlerin de Türk olmadığını belirtmiştir. Kafesoğlu kendisi bir tasnif oluşturmuştur.³⁹

Nihal Atsız, *Ötüken* dergisinde yayınladığı “16 Devlet Masalı ve Uydurma Bayraklar” adlı makalesinde, Tekin Erer’in 6 Ocak 1969 tarihinde yazdığı “*Türklüğün 16 Avizesi*” adlı makalesini⁴⁰ eleştirmiş, 16 devlet arasında Samanoğulları gibi Türk olmayan bir devletin olduğunu, listede *Akkoyunlular*, *Karakoyunlular*, *Safeviler*, *Mısır Kölemenleri*, *Babürlüler* gibi büyük ve muhteşem Türk devletlerinden bahsedilmemesinin büyük bir eksiklik olduğunu, Cengiz devletinin konu edilmeyişinin bir nakısa olduğunu belirtmiştir. Atsız, bağımsız Türk devletlerinin sayısının en az 50’ye ulaşacağını, 16 olarak hayal edilmiş devletin 16 bayrağının da “*hayali ve uydurma*” olduğunu vurgulamıştır.⁴¹

Göktürk İmparatorluğu (552 - 743), 6- Avar (Apar) İmparatorluğu (585 - 803), 7- Hazar İmparatorluğu (651 - 983), 8- Uygur Devleti (744 - 1335), 9- Karahanlılar (940 -1040), 10- Gazneliler (963 - 1183), 11- Büyük Selçuklu İmparatorluğu (1040 - 1157), 12- Harzemşahlar (1157 -1231), 13- Altınordu Devleti (1236 - 1502), 14- Büyük Timur İmparatorluğu (1368-1501), 15- Babür İmparatorluğu (1526 - 1856), 16- Osmanlı İmparatorluğu (1299 - 1922). Bkz. **Tarihte Bağımsız Egemenlik Kurmuş 16 Büyük Türk İmparatorluğu**, Ajans Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1969; Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No: 5/4-12 Fihrist No: 4841-3; Harita Genel Müdürlüğü’nün 1973 yılında, 50. yıl armağanı olarak hazırladığı kitapçıkta da Türk devletlerinin listesi biriki tarih farklılığı hariç yukarıdaki gibi vermiştir. Bkz. **Tarihteki 16 Egemen Türk Devleti ve T.C. Devlet Forsu**, Harita Genel Müdürlüğü 50. Yıl Armağanı, 1973

³⁹ İbrahim Kafesoğlu’nun tasnifi şöyledir:

1- Hun İmparatorluğu; a) Asya Hun İmp. (M.Ö.VII- M.S.48), b- Batı Hun İmp. (350-469), Ak-Hun İmp. (367-560), 2- Gök-Türk Hakanlıkları; a) I.Gök-Türk Hakanlığı (552-581), b) II. Gök-Türk Hakanlığı (682-744), c) Türgiş-Karluk Hakanlıkları (717-840), 3- Uygur Hakanlığı (445-840), 4- Hazar Hakanlığı (630-965), 5- Avar (Apar-Abar) Hakanlığı (558-807), 6- Büyük Bulgar Hakanlıkları; a) Tuna Bulgar Hakanlığı (679/681-864), b) İtil (Volga) Bulgar Devleti (670’den sonra 1236), 7- Kara-Hanlı Hanlığı (840-1042); a) Doğu Kara-Hanlılığı (1042-1211), b) Batı Kara-Hanlılığı (1042-1212), 8- Gazneli Devleti (963-1183), 9- Büyük Selçuklu İmparatorluğu (1042-1157); a) İran-Horasan Selçuklu Kolu, b) Kirman Selçukluları, c) Suriye Selçukluları, d) Anadolu Selçuklu Devleti (1092-1308), 10- Harzemşahlar Devleti (1097-1231), 11- Timurlular Devleti (1370-1507), 12- Karakoyunlu Devleti (1380’e doğru-1468), 13- Ak-Koyunlu Devleti ((1350’ye doğru-1502), 14- Delhi (Hindistan) Türk Sultanlığı (1206-1413); a) Hind Türk İmparatorluğu (1526-1858), 15- Mısır-Türk Devleti (1252-1382), 16- Osmanlı İmparatorluğu (1299-1920). Bkz. İbrahim Kafesoğlu, “*Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı Takvimi Üzerine Düzeltme ve Düşünceler*”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, XVII-XXI/1-2, Ankara, 1979-1983

⁴⁰ Tekin Erer, “*Türklüğün 16 Avizesi*”, **Son Havadis**, 6 Ocak 1969

⁴¹ Nihal Atsız, “*16 Devlet Masalı ve Uydurma Bayraklar*”, **Ötüken**, Sayı 65, Mayıs 1969

Cevdet Gökalp ise, 16 devlet görüşüne sıcak bakmamış, Türklerin tarihte kurduğu devletleri iki katagoriye ayırmıştır; bunlar, “*Orta Asya Türk Devleti*” ve yeni “*Türkiye Devleti*”dir.⁴²

Türk tarihini, “*Anayurt Türk Tarihi*” ve “*Yabancı İllerdeki Türk Tarihi*” olarak sınıflandıran Atsız’a göre; Türk tarihi denince akla asıl olarak *Anayurt Türk tarihi* gelmektedir: “*Anayurt, önce Türkistan, sonra Türkiye’dir. Şu halde XI. Asırdan sonra iki Türk devleti vardır.*”⁴³

Tarihte imparatorluk, devlet, beylik, atabeylik ve hanlık olarak kurulan Türk topluluklarının sayısını 120’ye yakın olarak ifade eden tarihçi Abdulkadir Donuk, devlet vasfını almış Türk devletlerinin sayısının kesin olmadığını belirtmiştir.⁴⁴ Donuk, *Altınordu Devleti*’ne, teşkilat ve yönetim şeklinin tipik Moğol devleti olduğunu vurgulayarak itiraz etmiştir.⁴⁵

Salim Koca, Türklerin soy kütüğü çalışmalarından yola çıkarak devlet sayısını 113 olarak tespit ederken, Mustafa Yazıcı 128 Türk devletinden söz etmektedir.⁴⁶ Yazıcı, “*Ne yazık ki, birisinin devlet olarak benimsediğini diğerleri benimsememekte ve kesin bir sayı üzerinde anlaşabilmek giderek imkansızlaşmaktadır.*” diyerek kaygısını dile getirmiştir.⁴⁷

Bu sayıların farklı oluşu hiç şüphesiz, kurulan bazı devletlerin, öncekinin devamı olarak kabul edilmesi ve bazı devletlerin tarihçiler tarafından Türk sayılıp sayılmaması tartışmasından ve yaklaşım tarzından kaynaklanmaktadır. Tarihçi Yılmaz Öztuna Türk devletleri sayısının siyasi spekülasyonlardan kurtarılması gerektiğini vurgulamakta ve Çin ve Hint kaynaklarının birinci elden taranması gerektiği üzerinde durmaktadır.⁴⁸

Ankara Üniversitesi’nin 1984 yılında neşrettiği 16 Türk Devleti listesinde ise, *Batı Hun İmparatorluğu* ile *Avrupa Hun İmparatorluğu*’nun birleştirildiği, *Göktürk İmparatorluğu*’nun iki hakanlığa ayrıldığı, ayrıca *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*’nin eklenerek sayının 17 olarak tasnif edildiği görülmüştür.⁴⁹ Üçok, ilan edilen 16 Türk devleti içinde bazı

⁴² Cevdet Gökalp, “*Türk Tarihte Kaç Devlet Kurmuştur*”, *Önasya*, C.III/35, Yıl. 3, s.4

⁴³ Atsız, *Türk Tarihinde Meseleler*, Afşin Yayınları, 1966, s.13

⁴⁴ Abdulkadir Donuk, “*Tarihte Kurulan Türk Devletleri*”, *Türk Kültürü*, S.249, Yıl. XXII

⁴⁵ Aynı yer.

⁴⁶ Salim Koca, *Genel Türk Tarihi*, I.cilt, s. 321; Mustafa Yazıcı, *Tarihte 128 Türk Devleti ile 318 Devlet-356 Hükümet Başkanlarının Özellikleri*, Emel Matbaası, Ankara, 1990, s.17

⁴⁷ Yazıcı, *a.g.e.*, s.17

⁴⁸ Yılmaz Öztuna, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, Hayat Yayınları, İstanbul, 1964

⁴⁹ Ankara Üniversitesi Rektörlüğü’nün 1984-85 Eğitim ve Öğretim Yılı açılış töreni vesilesiyle sunduğu “**16 Türk Devleti**” adlı kitapçık.

devletlerin Türklüğünün kuşkulu olduğuna değinirken, bazı Türk devletlerine ise yer verilmediği eleştirisinde bulunmuş; ayrıca bu 16 devletin saptanmasında ne gibi bir ölçüt kullanıldığını anlamının mümkün olmadığını belirtmiştir; “cumhurbaşkanlığı forsunun sol üst köşesindeki bulunan güneşi çevreleyen 16 yıldız, her kimse, birisi a priori (ön kabul) olarak bu yıldızların 16 Türk devletini simgelediğini kabul etmiş ve sonra tutmuş her yıldızla bir devleti münasip görmüş”.⁵⁰ Yazara göre bu, bilimsel değil keyfi bir sıralamadır.

Cumhurbaşkanlığı Forsu ile 16 Türk devleti arasındaki varsayılan bağlantıyı kuran ve bu tartışmalara sebep olan Harita Yüzbaşı Akib Özbek, adı geçen eserinde, Türk devletlerinin sayısının 16’dan fazla olduğunu belirtir; “Esas konu Cumhurbaşkanlığı Forsu’nu meydana getiren Türk devletlerinin kimler olduğudur. Bunun için de hangi Türk devletlerini bu sıraya sokmak lazım, bu sıra hangi esasa göre hazırlanmıştır, tam olarak bilinmiyor.”⁵¹ Aslında bu ifade, varsayılan tartışmanın Üçok’un belirttiği gibi a priori (ön kabul) olarak ortaya atıldığını temellendirmektedir.

16 Türk devleti konusundaki tarihçiler arasındaki tartışma ve fikir ayrılıkları devletin zirvesinde de net ve tek bir listenin oluşmasına mani olmuştur. Forstaki 16 yıldızın temsil ettiği varsayılan 16 Türk devletinin sıralanışı hususunda 10. cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer dönemi ile 11. cumhurbaşkanı Abdullah Gül dönemi arasında dahi birlik sağlanamadığı görülmektedir. Sezer dönemi sıralamasında 23 Türk devleti 16 yıldızla denk getirilmeye çalışılmış ve bunun için Avar devleti ile beraber Peçenekler, Kumanlar, Bulgarlar bir grup; Hazarlar ile Türkişler ve Karluklar bir grup; Altınorda, Çağatay, İlhanlı devletleri de bir grup yapılmak suretiyle listelenmiştir. Gül döneminde ise bunlara yer verilmemiştir.⁵²

⁵⁰ Üçok, a.g.m.

⁵¹ Özbek, a.g.e., s.13

⁵² Ahmet N. Sezer dönemi Türk devletlerinin sıralanışı:

1 -Büyük Hun İmparatorluğu (MÖ 220 – MS 48), 2 - Batı Hun Devleti (48-216), 3 - Avrupa Hun Devleti (375-454), 4 - Ak-Hun Devleti (420-562), 5 - Göktürk Devleti (552-743), 6 - Avar İmparatorluğu (565-803), Peçenekler Devleti (889-1091), Kumanlar Devleti (1076-1091), Bulgar Türk Devleti (548), 7 - Hazar İmparatorluğu (651-983), Türgeşler (699-750), Karluklar (766-840), 8 - Uygur Devleti (744-1209), 9 - Karahanlılar Devleti (940-1040), 10 - Gazneliler Devleti (963-1183), 11 - Büyük Selçuk İmparatorluğu (1040-1157), 12 - Harzemşahlar Devleti (1157-1231), 13 - Altınordu Devleti (1236-1502), İlhanlılar Devleti (1256-1344), Çağatay Devleti (1227-1447), 14 - Büyük Timur İmparatorluğu (1368-1501), 15 - Babur İmparatorluğu (1526-1858), 16 - Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922).

Abdullah Gül dönemi Türk devletlerinin sıralanışı:

Cumhurbaşkanlığı Forsu'ndaki yıldızların 16 Türk devletini temsil ettiği varsayımı, temsil edilmeyen bazı Türk devletleri açısından da sorun oluşturmuştur; *Hatay* Devlet Başkanı Tayfur Sökmen'in oğlu Murat Sökmenoğlu 11 Aralık 1981 tarihinde, cumhurbaşkanlığına yaptığı müracaatta “*Cumhurbaşkanlığı forsunu malumu aliniz 16 yıldız var. 17. Türk devleti büyük Atamızın sağlığında iltihak edilmediğinden Hatay simgelenemiyor.*” diyerek *Hatay* devletinin de forsta temsil edilmesi isteğinde bulunmuştur. Bu istek cumhurbaşkanlığı makamlarınca “*16 Türk devleti belli başlı büyük devletleri gösterir.. Hatay devleti kısa ömürlü ve geçiş devletidir.*” denilerek reddedilmiştir. Belirtilen bu gerekçenin tarihi arkaplanının olmadığı açıktır. Yetkililer ayrıca forsta yerleşmiş devlet sayısını arttırmanın doğru olmadığını belirtmiştir.⁵³ Onuncu cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer döneminde C.P. adındaki vatandaş yazdığı mektupta, on altı yıldız arasında Şii mezhebine mensup Türk devletlerinin bulunmayışından şikâyet ederek, forstaki yıldız sayısının artırılmasını talep etmiştir. Meseleye mezhepsel yaklaşan vatandaşın bu talebine ise şu yanıt verilmiş: “... *Cumhurbaşkanlığı Forsu, ilgili bilim adamlarının katılımıyla Atatürk'ün önünde tartışılarak kararlaştırılmış olup, 1922 yılından beri kullanılmaktadır. 16 yıldız simgesi, devlet yapısında örgütlenip uzun yıllar sürmüş ve bağımsız yaşamış Türk devletleri göz önüne alınarak, sözü edilen çalışmalar sırasında belirtilmiştir. Söz konusu devletlerin belirlenmesinde dinsel inançlara dayalı bir yaklaşım izlenmesi, her şeyden önce, Atatürk'ün düşünce yapısına ilke ve devrimlerine uygun değildir. Büyük önderin bu türden düşünceleri göz önüne almayacağı bilinmektedir. Bu konunun göz önünde tutulması gereken önemli yönü, Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun bu ilkeye bağlı kalınarak korunması, bütünleştiren, birleştiren, sürekliliği simgeleyen bir değer olarak benimsenmesi önem taşımaktadır. Tarihte yer almış Türk devletleri konusu bilimsel çerçevede sürekli olarak incelenmekte, yeni kaynaklara, belgelere ulaşıldıkça gerekli değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu süreçte doğrulanmış yeni bilgiler elde edilmesi*

1-Büyük Hun İmparatorluğu (M.Ö. 204-M.S. 216), 2-Batı Hun İmparatorluğu (M.S. 48-216), 3-Avrupa Hun İmparatorluğu (M.S. 375-469), 4-Ak Hun İmparatorluğu (M.S. 420-552), 5-Göktürk İmparatorluğu (M.S. 552-745), 6-Avar İmparatorluğu (M.S. 565-835), 7-Hazar İmparatorluğu (M.S. 651-983), 8-Uygur Devleti (M.S. 745-1368), 9-Karahanlılar (M.S. 940-1040), 10-Gazneliler (M.S. 962-1183), 11-Büyük Selçuklu İmparatorluğu (M.S. 1040-1157), 12-Harzemşahlar (M.S. 1097-1231), 13-Altınordu Devleti (M.S. 1236-1502), 14-Büyük Timur İmparatorluğu (M.S. 1368-1501), 15-Babür İmparatorluğu (M.S. 1526-1858), 16-Osmanlı İmparatorluğu (M.S. 1299-1922). Bkz. Cumhurbaşkanlığı Ahmet Necdet Sezer Arşivi, Sayı: B.01.0.YKB.02-83-1636-7248, Tarih: 02.12.2004; <http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanligi/fors/>, (Erişim Tarihi: 20.07.2014)

⁵³ Cumhurbaşkanlığı Arşivi, No:070005175

durumunda, kuşkusuz kamuoyuna duyurulacaktır."⁵⁴ Kendi içinde çelişen ve sorunlu bu cevapta dahi konuya bilimsel yaklaşılmadığı anlaşılmaktadır. Cevabi yazıda, forsun anlamlandırılması hususunun Atatürk'ün huzurunda yapıldığına dair bir bilgi ve belge olmamasına rağmen tahminlere dayanılarak gerekçe yazılmıştır. 1922 yılında kullanılmaya başlandığı ifade edilen forsun ancak 1930'larda Atatürk huzurunda tartışılması gerekir ki bu da kesin değildir. Cevabın diğer sorunlu yanı ise "*Tarihte yer almış Türk devletleri konusu bilimsel çerçevede sürekli olarak incelenmekte, yeni kaynaklara, belgelere ulaşıldıkça gerekli değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu süreçte doğrulanmış yeni bilgiler elde edilmesi durumunda, kuşkusuz kamuoyuna duyurulacaktır.*" kısmıdır. Eğer bu konu Atatürk huzurunda tartışılıp netleştirilirdiyse sonraki arayışlar ne anlama gelmektedir? "*Bilim devamlı kendini yenilemektedir*" demek bu sorunu çözmemektedir..

Sonuç

Atatürk döneminde Cumhurbaşkanlığı Forsu'nda yer alan bir güneş ve 16 yıldızın anlamının ne olduğuna dair herhangi bir bilgi, belge ve bulgu olmamasına rağmen, 1960'lı yıllarda kesin bilgi imiş gibi, tahminler üzerine çalışmalar yapılmış, yıldızların 16 Türk devletini, güneşin Türkiye Cumhuriyetini temsil ettiği iddia edilmiştir.

Konuyla ilgili cumhurbaşkanlığına iletilen raporlarda "*16 Türk Devleti*" meselesinin resmi bir tez ve miras olarak algılanmaktadır. 16 Türk devletinin gündeme gelmesi, bu devletlerin listesi ve bayrak şekilleri 1969 yılında *Ajans-Türk* matbaasının, 16 Türk devleti ve bayrakları albümünü basmasından sonra gündeme gelmeye başlamıştır. Benzer tartışmalar 1981 yılında, Atatürk'ün doğumunun 100. yılı münasebetleriyle 16 Türk devletinin konu eden takvim dolayısıyla tekrar yaşanmıştır. Bu takvim ve albümlerde, kabul edilen 16 Türk devletinin isimleri ve hüküm sürdüğü yıllar arasında dahi fikir birliğine varılamadığı görülmüştür.

Oysaki forsun serencamesi daha eskidir. Şimdiki Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun ilk benzerinin 1922'de Atatürk aracında kullanılmış olması –ki o tarihte henüz güneşi temsil ettiği iddia edilen Türkiye Devleti kurulmamıştı-, yine cumhurbaşkanlığı forsuna benzer bir sancağın Sultan Yavuz Selim dönemine ait *Topkapı Sarayı*'nda sergileniyor olması forstaki yıldızlara yüklenen anlamı geçersiz kılmaktadır.

⁵⁴ Cumhurbaşkanlığı Ahmet Necdet Sezer Arşivi, Sayı: B.01.0.YKB.02-83-1636-7248, Tarih: 02.12.2004

Forsla ilgili ilk düzenleme 1925 yılındaki *Sancak Talimatnamesi*'nde yer almıştır. Daha sonraki düzenlemelerle; 1936'da Türk bayrağı kanununda, 1937'de Türk bayrağı nizamnamesinde, 1939'da ek nizamnamede ve 1978'de yasal değişikliklere uğramıştır. Bu yasal düzenlemelerde forsun şekil ve ölçüleri, kullanım yerleri belirtilmiş, ancak simgelerin ne anlama geldiğine dair açıklamalar yapılmamıştır.

16 Türk devleti iddiası gündeme geldiği dönemde *Atatürk Araştırma Merkezi ve Türk Tarih Kurumu*, bu görüşü sağlıklı bulmamış, konunun Atatürk zamanında ele alınmadığını belirtmiştir.

Türk tarihinde değişik Türk devletlerinin sancak ve bayraklarında yıldız, güneş, ay gibi semboller Türk geleneklerinde hakimiyet sembolü olarak daima kullanılmıştır. 16 ve 17 rakamları Türklerde kutlu bir sayıdır. Bir görüşe göre Hakanların sancaklarında tuğ sayıları 9 ve 7'nin toplamı olarak ifade edilmiştir; bu rakamların toplamının 16 olarak cumhurbaşkanlığı forsunu da kendine bulduğu dile getirilen görüşlerden biridir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Forsu'nun, tarihten beri ordu teşkilatında kullanılan flag ve askeri rütbelerdeki forslarla da bir bağının olduğu göz ardı edilmemelidir. Askeri forslardaki yıldız sayısının artması nasıl ki güç ve iktidarın artmasına işaretse, devletin en üst makamı olan cumhurbaşkanlığı da güneş ve 16 yıldızla temsil edildiği düşünülebilir.

"16 Türk Devleti" meselesi, resmi görüş ve dogmatik anlayıştan çıkarılıp yeni araştırmalar ışığında ve modern metodolojik usullerle yapılmadığı sürece bundan sonra da tartışma konusu olmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

1- Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

2- Süreli Yayınlar, Kanun ve Kararnameler

Akşam Gazetesi

Anıtkabir Atatürk Müzesi Albümü

Cumhuriyet Gazetesi

Hakimiyeti Milliye

İkdam Gazetesi

Resmi Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

14 Eylül 1937- 3708, 7175 sayılı Kararname

27.1.1978 Tarih ve 7/14576 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

28.7.1937 Tarih ve 2/7175 sayılı Kararname ile Yürürlüğe Konulan Türk Bayrağı Nizamnamesi

29.5.1936 Tarih ve 2994 Sayılı Türk Bayrağı Kanunu

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığının, Cumhurbaşkanlığı Forsu Hakkında, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Gönderdiği 26.9.2001 Tarihli Rapor

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığının, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğine Gönderdiği 13.11.2001 Tarihli Raporu

İcra Vekilleri Heyetinin 29/7/1939 Tarih ve 2/11604 Sayılı Kararnamesiyle Yürürlüğe Konulan Türk Bayrağı Nizamnamesine Ek Nizamname

3- Makaleler

ATSIZ, Nihal; "16 Devlet Masalı ve Uydurma Bayraklar", **Ötüken**, Sayı 65, Mayıs 1969

DONUK, Abdulkadir; "Tarihte Kurulan Türk Devletleri", **Türk Kültürü**, S.249, Yıl. XXII

ERER, Tekin; "Türklüğün 16 Avizesi", **Son Havadis**, 6 Ocak 1969

GÖKALP, Cevdet; "Türk Tarihte Kaç Devlet Kurmuştur", **Önasya**. C.III/35, Yıl. 3

KAFESOĞLU, İbrahim; "Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Takvimi Üzerine Düzeltme ve Düşünceler", **Türk Kültürü Araştırmaları**, XVII-XXI/1-2, Ankara,1979-1983

ÖZÜÇETİN, Yaşar; ALTINIŞIK, Ahmet Haşim; "Maarif Vekaleti'nin 1927 Yılı 'Türkiye Arması' Müsabakası", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.22, Yaz 2012

ÜÇÖK, Coşkun; "Onaltı Türk Devleti", **Tarih ve Toplum Dergisi**, Şubat 1987

YEDİYILDIZ, Bahaeddin; "Cumhurbaşkanlığı Forsu, Onaltı Türk Devletine Ait Bayraklar" Raporu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984

4- Kitaplar

ATSIZ, Nihal; **Türk Tarihinde Meseleler**, Afşin Yayınları, 1966

Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu.

Çankaya Olmak, Cumhurbaşkanlığı Yayını, Ankara, 2014

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C:3, İstanbul, 1991

KURTOĞLU, Feyzi; **Türk Bayrağı ve Ay Yıldız**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1938

KOCA, Salim; **Genel Türk Tarihi**, I.cilt

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, C:12, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990

ÖZBEK, Akib; **Türkiye Cumhurbaşkanlığı Forsu ve Taşındığı Anlam**, Harb Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1969

ÖZTUNA, Yılmaz; **Başlangıçtan Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi**, Hayat Yayınları, İstanbul, 1964

Tarihte Bağımsız Egemenlik Kurmuş 16 Büyük Türk İmparatorluğu, Ajans Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1969

Tarihteki 16 Egemen Türk Devleti ve T.C. Devlet Forsu, Harita Genel Müdürlüğü 50. Yıl Armağanı, 1973

Türkiye Cumhuriyeti Milli ve Zata Mahsus Sancaklar Talimatnamesi, Matbaa-i Hayriye, 1341 **Türkiye Cumhuriyeti Sancakları**, Matbaa-i Bahriye, 1340 (1924)

YAZICI, Mustafa; **Tarihte 128 Türk Devleti ile 318 Devlet-356 Hükümet Başkanlarının Özellikleri**, Emel Matbaası, Ankara, 1990

Ekler

Resim-1: Topkapı Sarayı Müzesi'nde kayıtlı, Yavuz Sultan Selim'e ait olduğu bilinen Cumhurbaşkanlığı Forsu'na benzer 16 şalı güneş motifinin yer aldığı sancak

Resim-2: Osmanlı İmparatorluğu'nda kullanılan 16 yıldızlı sancak

